

Пугач С.О.

НАУКОВІ ШКОЛИ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Харківський науковий центр - один із найстаріших в Україні. Ще в ХІХ столітті тут почали проводитись метеорологічні дослідження (В.Н.Каразін). В 1889 році в Харківському університеті було відкрито кафедру географії, яку очолив учень А.Н.Бекетова і В.В.Докучаєва А.М.Краснов. А.М.Краснов був першим серед географів Росії, який публічно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора географії. Як учень А.Н.Бекетова, він продовжив дослідження в області ботанічної географії і створив наукову школу в цьому напрямку, з якої вийшли такі вчені як В.І.Талієв, І.А.Культьясов, Є.М.Лавренко.

Разом з І.Ф.Леваківським, за визначенням Ф.М.Мількова, він був попередником наукової геолого-геоморфологічної школи М.І.Дмитрієва - Д.М.Соболева.

Доцільно відмітити (про це чомусь не згадують), що ще до виникнення школи Д.М.Соболева - М.І.Дмитрієва А.М.Красновим були підготовлені А.Л.Рейнгард, дослідник геоморфології і зледеніння Кавказу, і Я.С.Едельштейн, засновник Петербурзької геоморфологічної школи. Обидва вони були відзначені високими нагородами РГТ. Будучи висококваліфікованим географом

М.І.Дмитрієв у своїх працях робив серйозні геологічні висновки, а його геоморфологічні праці базуються на солідній геологічній основі. Школа М.І.Дмитрієва знайшла своє продовження в працях його учня С.І.Проходського і учня останнього І.Г.Черваньова. З приїздом у Харків С.Л.Рудницького (1927) і заснуванням Інституту географії і картографії тут почалися загальногеографічні, економіко-географічні і картографічні дослідження. Ряд молодих вчених (О.Т.Діброва, П.Т.Ващенко, П.М.Цись, Ф.Н.Трипілець, Т.Н.Трипілець) закінчили аспірантуру в Інституті географії і картографії та університеті.

В дальнішому О.Т.Дібровою була заснована географічна школа українознавства (М.Д.Пістун, Ю.І.Питюренко, М.П.Крачило, М.О.Ковтонюк, М.В.Григорович, С.С.Мохначук і ін.).

П.М.Цись після війни проводив геоморфологічні дослідження у Львові і створив львівську геоморфологічну школу (Я.С.Кравчук, І.П.Ковальчук і ін.). Після закриття Інституту географії і картографії географічні дослідження в університеті значно знизились, а М.І.Дмитрієв був

єдиним доктором на географічній спеціальності до 1957 року.

Продовжив свої дослідження в області гідрології, географії ґрунтів і геохімії ландшафтів Г.М.Висоцький.

Ф.М.Мільков (1981) відмічає, що Г.М.Висоцьким не була створена наукова школа. З цього приводу можна висловити сумнів. Учень Висоцького був П.С.Погребняк, який відомий дослідженнями в області ґрунтознавства, геохімії ґрунтів і ландшафтознавства. Такий учень вартий школи. Із сільськогосподарського інституту вийшли відомі гідрологи Д.Л.Соколовський (наукова школа в Державному гідрологічному інституті в Санкт-Петербурзі) і Н.П.Неботарьов (наукова школа в Воронежі).

Крупна наукова школа була створена в Харківському гідрометеорологічному інституті. З неї вийшли такі відомі вчені член-кореспондент АН СРСР Г.П.Калінін, П.Ф.Вишневський, С.С.Коржуєв, К.Т.Логвинов, Л.Г.Онуфрієнко, Г.Ф.Приходько.

В післявоєнні, особливо 70-і роки, в Харківському університеті здобули визнання праці в області геоморфології (С.І.Проходський), кліматології (Г.П.Дубинський), гляціології (П.В.Ковальов).

В довоєнні роки набули звісності дослідження вихованців Харківської економіко-географічної школи, які продовжились в післявоєнні роки. Л.Д.Синицький був одним з найближчих співробітників М.М.Баранського і прийняв активну участь у створенні кафедри економічної географії МДУ ім. М.В.Ломоносова, Г.Н.Гехтман став засновником грузинської школи економічної географії, Р.А.Кочарян став основоположником азербайджанської (створив кафедру економічної географії в Азербайджанському політехнічному інституті, яку закінчив В.В.Покшишевський) та вірменської (створив кафедру економічної географії в Єреванському університеті) економічної географії.

На 80-роки припадає розквіт досліджень в області територіальної організації й охорони водних ресурсів А.П.Голікова та А.К.Кузіна та формування школи сільськогосподарського картографування І.Ю.Левицького.

Нині в Харківському науковому центрі працює 8 докторів географічних наук. Розширився круг досліджень А.П.Голікова, який охоплює теоретичну географію і застосування географо-математичних методів.

Значно зріс діапазон досліджень І.Ю.Левицького, який охопив географічні напрями картографії, проблеми раціонального природокористування і екології, методики викладання картографії. Ним же організовано постійно діючий семінар по вивченню і методиці викладання географічних проблем, в якому приймають участь вчені України, Росії і інших країн.

І.Г.Черваньов плідно працює в теоретичних напрямках загальної фізичної географії. В останнє десятиріччя він випустив декілька видань "Загального землезнавства" з постійним співавтором В.А.Боковим і послідовно змінюючими один одного К.І.Геренчуком, Ю.П.Селіверстовим, В.М.Багровим.

Теоретичні і прикладні питання еколого-економічного районування індустріальних регіонів досліджує В.К.Слюсаренко, який прийшов в університет із Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

Продовжує комплексні дослідження сільових систем і організацію геопростору в цих умовах на Кавказі син П.В.Ковальова проф.О.П.Ковальов. Ним також досліджуються педагогічні системи, їх стан і управління, а також динаміка менталітету географів.

Цікаві дослідження динаміки, стійкості і управління морськими береговими екогеосистемами проводить проф. В.М.Московкін.

Вивченням поверхневих вод України та науково-практичними основами

підвищення їх ефективності та охорони плідно займався А.В.Гриценко, але він перейшов на державну роботу в Київ. Продовжує ідеї школи Г.М.Висоцького В.І.Бураков, який вивчає теоретичні і практичні питання агроландшафтогенезу та ґрунтово-меліоративні проблеми удосконалення агроландшафту.

Таким чином, незважаючи на значні втрати в 80-90 роки (пішли з життя С.І.Проходський, Г.П.Дубинський, П.В.Ковальов) географічне відділення Харківської національного університету повернулось в число провідних наукових географічних центрів України.

Історія української географії. Випуск 5. Тернопіль. 2002; Краснопольский А.В. Отечественные географы. т.1-3. СПб., 1993-1995; Мильков Ф.Н. Вузовская физическая география. периоды ее развития и характерные черты как фундаментальной науки. Воронеж. 1984; Мильков Ф.Н. Физическая география. Современное состояние, закономерности, проблемы. Воронеж. 1981; Шаблій О.І. Академік Степан Рудницький: фундатор української географії. Львів. 1993; Экономическая и социальная география в СССР. – М., 1986.

